найпроникливішого «біографа» і «портретиста» пізньої західної цивілізації — у всій своїй синтаксичній парадоксальності призвела до справжньої літературної «зливи» «біографіки», але вже в добу, коли підкреслено індивідуалістичне, різко особистісне у тій цивілізації хутко збувається і забувається.

Але то вже тема іншого дослідження.

Примітки

[1] На це вже вказував великий літературознавець *О. І. Білецький* у його призабутій нині статті: «Биографический метод в литературе» //БСЭ. — Т. 6. — М.: СЭ, 1927. — С. 281-81. Див. також нашу статтю: До духовної біографії сучасника //Філософська та соціологічна думка. — 1991. — № 8. — С. 115-126.

[2] Зрештою, варто пригадати одну, сьогодні напівзабуту роботу, що у ній мало місце бодай частинне, але переконливе констатування проблеми: *Винокур Г.* Биография и культура. — М., 1927.

[3] Найглибший, хоча ніби «мимовільний» погляд на проблему див.: *Бахтин М.* Проблемы поэтики Достоевского. — 4 изд. — М.: Сов. Россия, 1979. Характерна абсолютна байдужість великого літературознавця до «біографічного методу» саме як безперспективного…

[4] Зрозуміло, що у нас імплікація теореми Геделя в досліджуваний матеріал носить якщо й не метафоричний, то чи не виключно культурологічний характер.

[5] Спробу подати «духовну біографію» того періоду див. у нашій кн.: *Скуратівський В.* Історія і культура. — К., 1996. — С. 123-126.

[6] Певні аспекти цієї проблеми див. у ст.: *Аверинцев С. С., Роднянская И. Б.* Автор //Краткая Литерат. Энциклопедия. — Т. 9. — М.: СЭ, 1978. — С. 28-29.

[7] Спробу пояснити це явище див. у наших ст.: «Героическое», «Эпос, Эпопея» в кн.: «Энцикл. словарь юного литературоведа». — М.: Педагогика, 1987. — С. 50-51, 393-400.

[8] Див. про це у нашій кн.: *Скуратовський В. Л.* Мистецькі проблеми в німецькому романі XX ст. — К.: Вид-во Київського ун-ту, 1972. — С. 77-102.

[9] Пор. спробу російського радянського белетриста *Василя Яна* створити романізовану біографію Олександра Македонського як давнього двійника диктаторів біжучого століття («Вогні на курганах», 1932 р.).

[10] Найбільш різкий приклад — образ Гая Юлія Цезаря в третьому томі «Римської історії» *Теодора Моммзена*, що становить стільки ж ретельну реконструкцію тієї гіперпостаті, скільки ж — історичний прогноз німецької історії — XX.

[11] Можна пригадати також гіперболічний скептицизм квазіісторичних реконструкцій московського проф. Фоменка — як уже патологічний випадок подібних ревізій… («Реконструктор» тут уже не віднаходить і самої античності…).

[12] Див. відповідну традицію від *Вольфа Ф. А.* (кінець XVIII ст.) до *Лосєва О. Ф.*

[13] Див. блискучий етюд *Топорова В. М.:* «О семионике предсказаний у Светония //Труды по знаковым системам. — Вып. 2. — Тарту, 1965.

[14] Див.: *Аверинцев С. С.* Мифы //Кратк. Ант. Энциклопедия. — Т. 4. — М.: СЭ, 1967. — С. 879-880. Див. також нашу статтю: Міф //УЛЕ. — Т. 3. — К.: Українська енциклопедія, 1995. — С. 382-385.

[15] Характерний інтерес київської теології кінця минулого — початку нинішнього століття саме до «Сповіді» Августина (що пізніше відгукнулося у романній творчості Михайла Булгакова — див. цикл відповідних праць М. С. Петровського).

[16] Див. відповідні спостереження нашого земляка, академіка *Миколи Конрада*.

[17] Див. останній вкрай агресивний зразок того «ревізіоністського» «шекспірознавства»: *Тилилов И.* Игра об Уильяме Шекспире или Тайна Великого Феникса. — М.: Артист. Режисер. Театр, 1998.

Володимир Качкан

«БУВ НЕВМІРУ СОВІСНИМ І НЕВТОМНИМ»

(СХОДИНАМИ ЖИТТЄПИСУ ІЛЛІ КОКОРУДЗА)

Кокорудз Ілля Федорович (криптоніми: І; І.К.; К.І.; И.К.; К-к; Р-з; 31. 07. 1857 — містечко Яворів біля Львова — 02. 06. 1933, Львів) — залишив в українській історії та культурі помітний слід як багаторічний директор академічної гімназії, знавець класичної філософії та автор численних розвідок і студій з поля педагогії, української та класичної літератур, староукраїнських писемних пам'яток, фундатор і голова «Рідної Школи», дійсний член НТШ, широкознаний і вельми шановний публіцист, науковий оглядач ряду поважних видань, суспільно-громадський діяч.

Видно, перший імпульс до майбутньої інтенсивної і невсипущої праці дістався Іллі від батька, шанованого за активність в громадських справах, розумного й дотепного від народження: був членом руської гвардії 1848 р., церковним провізором, міським радником. Через свою малограмотність батько спізнав незручності неписьменного люду, і коли син-одинак підріс, намагався вишколити його. Та хлопчина був хворобливим, і аж на дев'ятому році його записали до нормальної школи у Яворові. Як тільки батько відчув у сина неабиякий живець цікавості до навчання, купував йому нові різні співанники, молитовники, інші книжки. І коли другокласник читав Апостола у церкві на Введення, батьківській втісі не було меж. Отці-катехити Роман Пасічинський і Степан Маренин підучували його, схиляли батька до того, аби небавом віддати сина до гімназії. Але Федір Кокорудз не міг собі дозволити такої розкоші — утримувмати сина поза домом не мав фінансової змоги. Спробував прилаштувати сина у якійсь бурсі у Львові, але ні при "Ставропигійському Інституті", ні при «Народному Домі» вільних місць не виявилося. Залишалося вітцеві привчати хлопця до ведення сільського господарства. Та, видно, не до грабель тягнулася душа Іллі. Якось з товаришем І. Маковеєм (пізніше висвятився на священика) поїхав до Львова і на кілька золотих, взятих у матері, з допомогою знайомого крамаря записався до академічної гімназії, а мешкати попросився до своячки. Навідування батька нічим не могли змінити ситуацію: син відмінно опановував предмети, показував зразкову поведінку. Отже довелося стягатися-скупитися, а синове навчання підпирати. Так і закінчив Ілля з батьківською підтримкою нижні класи, а вже вищу гімназію, як тоді говорили, осилив власним розрахунком. Більше того, уже мав зароблені лекціями гроші і дещо пересилав родичам.

Заакцентую, що І. Кокорудз не тільки закінчував кожен рік гімназії з відзнакою, а й проявляв найдіяльнішу участь у громадському житті: став з шостого класу провідником гуртка, в якому виголошував реферати з української історії та літератури, декламував вірші провідних поетів, реферував найновішу літературу. Відомо, що 1877 р. у зв'язку з Львівським процесом над соціалістами за доносом поліція зробила обшук у гуртківців, зокрема, вилучила в Іллі досить українських книжок, виданих у Києві. На щастя, нікому з членів гуртка не було

інкриміновано злочину, і справу закрили. Сам же І. Кокорудз на відстані часу говорив про тодішні гімназійні гуртки як про «найкращий вислів гарних, ідейних національних змагань молоді» (Бібліографія Іллі Кокорудза //Рідна Школа. — 1938. — Ч. 13-14. — С. 220).

1879 р. І. Кокорудз з відзнакою завершив студії і за порадою директора гімназії Василя Ільницького звернувся до цісаря з клопотанням призначити йому стипендію «Єлисавети в золоті». Після навчання мав відбути трирічну військову службу. На його щастя, і ця сторінка його долі перегорнулася з часом щасливо для власної будучини. Річ у тім, що у восьмому класі Кокорудз подав рекламацію від служби як поодинокий син. Коли ж це прохання не було взято до уваги і 1 жовтня 1879 р. він таки став у Перемишлі до чинної служби, то небавом звернувся з проханням до самого цісаря, долучивши до листа усі гімназійні свідоцтва. Та радість таки не має меж: його увільнено від служби, визнано за ним «право однорічного охотника». (Там само. — Ч. 15-16. — С. 245). Приїхавши до Яворова, одержав на пошті листа із Відня, де повідомлялося про надання йому цісарем згаданої стипендії (професор Михайло Нечиталюк помилково пише про службу в австрійській армії протягом трьох років — (1879-1881) //УЛЕ: В 5 т. — К.: Українська енциклопедія ім М. Бажана, 1990. —Т. 2. — С. 524-525).

Відчуваючи тривкий матеріальний грунт під ногами, І. Кокорудз вступив до омріяного Львівського університету на філософський факультет. Серед улюблених професорів і доцентів, що давали глибокі знання з української мови та літератури, класичної філології, стародавньої історії, педагогії, психології, славістики, німецької літератури, — Огоновський, Венцлевський, Цвіклінський, Брікнер, Ліске, Черкавський, Охорович, Пілят. І. Кокорудз одразу ж став відвідувати семінари, у яких поглиблено вивчав українську, грецьку, латинську та німецьку мови.

На другому році навчання відбув однорічну військову повинність, успішно склав іспит на звання поручника в резерві.

Університетські роки для Іллі Кокорудза — то не тільки важка щоденна праця власне в аудиторіях на лекціях, семінарах та колоквіумах. Це і жива участь у товаристві «Дружній Лихвар» (був виділовим, брав участь у літературно-науковому гуртку). 1882 р. організував класично-філологічний гурток, який, на жаль, існував недовго. Як делегат «Дружнього Лихваря» 1879 р. поставив свій підпис про заснування у Львові 1880 р. щоденної газети «Діло» (першим її редактором став Володимир Барвінський).

Ще гімназистом за пропозицією В. Ільницького 1883 р. «обняв місце провізоричного помічника заступника вчителя в українській гімназії» (Рідна Школа. — 1938. — Ч. 15-16. — С. 245).

На прохання о. Василя Чернецького часто-густо виступав у сільських читальнях Львівського повіту, де не раз до нього присікувалися «сторожі порядку», бо вбачали у його високопафосному переконаному патріотизмі спроби посіяти «національну ненависть». (Там само).

У липні 1885 р. склав іспит з української мови і літератури як основного предмету та з класичної філософії як додаткової дисципліни у гімназіях з українською, польською та німецькою мовами викладання. З жовтня зайняв посаду заступника вчителя у німецькій гімназії в Бродах. Поглиблюючи власні знання, І. Кокорудз згодом склав і професорський іспит з класичної філології як основного предмету в гімназіях. Як один із засновників «Шкільної Помочі», гуртка «Товариство вчителів вищих шкіл» у Бродах, Ілля Кокорудз вів активну публічну діяльність, намагався ширше знайомити польську інтелігенцію і загалом населення з досягненнями українського письменства.

З 1890 р. І. Кокорудз — дійсний учитель гімназії у Станіславові, професор. За його спонукою молодь влаштовує щорічні вечорниці на честь Тараса Шевченка. Громадсько-культурна, просвітницька справа повсюдно чекала на нього: виділовий у «Руській Бесіді»; член комітетів, що готували ювілей Т. Шевченка, частий на святочних зібраннях промовець, доповідач; виділовий «Просвіти» і як її активіст — серед селян або в читальнях; секретар «Товариства руських женщин»; член-засновник і виділовий «Руського Клюбу»; засновник і директор «Банку Зв'язкового». Коли помер його навчитель, колишній гімназійний директор о. Василь Ільницький, то саме він, Ілля Кокорудз, від імені багатьох науково-культурних, громадських та просвітніх товариств, інтелігенції та громадськості Станіславова прибув на похорони до с. Підпечари і мав біля могили зворушливу, змістовну промову, про яку ще довго гомоніли селяни по усій окрузі та не скупилися на слова тодішні газети.

Саме із Станіславовом, цим могутнім культурно-науковим, освітнім містом Галичини, пов'язані щасливі сімейні літа цього діяча. Тут 1892 р. він одружився з Іванною Чачковською, дочкою директора місцевої реальної школи. Буквально через два роки дружину обрали головою «Товариства руських женщин». Вона активно розбудовувала цю громадську організацію, залучила до неї нових членів, часто проводила вечори, інші забави для дітей. Саме вона організувала найздібніших і підготувала до вистави оперету «Коза-дереза» М. Лисенка. Збирала датки на відкриття інституту позамісцевих українських дівчат, які навчалися у публічних школах Станіславова. Та неприхильні цій справі елементи розіграли інтриги, поширювали різні недобрі чутки про фінансові справи — і добрий почин завмер.

І. Кокорудз перед переїздом до Львова, де став викладати в українській гімназії ряд дисциплін, підготував розвідку «Професор д-р Омелян Огоновський: Огляд єго життя і наукової та літературної діяльности» (1895, лютий, Станіславів), за яку його «іменовано своїм членом-основником» (Там само. — С. 246). Цю студію опублікували ЗНТШ (1895. — Т. 5. — Кн. 1. — С. 1-34).

З 1895 р. Кокорудз спочатку викладає, а з 1911 до 1927р. є незмінним директором Львівської академічної гімназії. Був обраний до виділу НТШ, «Руської Бесіди», «Руського Педагогічного Товариства», 1927 р. був обраний головою «Рідної Школи», головою Союзу українських власників реальностей.

Та життя — як той смолоскип. Здається, ще вчора буяла розгониста молодість, ще позавчора кучерявилася мрії-плани, задуми, сподівання, а коромисло життя, переобтяжене важкою щоденною працею, турботами, невлаштованостями або й злигоднями, пригинає до землі. І. Кокорудз до останніх хвилин тримався за життя,

жив не для себе — для народу. За тиждень до кончини прийшов на засідання головної управи «Рідної Школи», де демонстрував з обговорюваних питань врівноваженість, відповідальність за кожне слово. Уже будучи тяжко хворим, записав усе майно на народні потреби, перш за все, для дівочої гімназії (до того у Дорі у власній вілії дав прихисток приватній народній школі).

Похорон Іллі Кокорудза відбувся 5 червня. То була велетенська маніфестація, що зібрала на бруковані вулиці Львова тисячі людей. Прощальну промову виголосив з балкона будинку Кость Левицький, промовляв директор гімназії Денис Лукіянович. Похоронну процесію до Личаківського цвинтаря вело численне духовенство. Біля гробниці родини Кокорудзів співав хор під управою Купчинського. Промови виголосили доктор М. Коновалець від «Рідної Школи» та «Просвіти», професор Я. Гординський від НТШ, Костянтина Малицька — від учительства та ін. (див.: Діло. — 1933. — 3, 7 черв.).

Початкові спроби літературно-наукової діяльності І. Кокорудза припадають на гімназійні роки. Скажімо, у восьмому класі на ранку, влаштованому з нагоди ювілею срібного весілля цісарської пари, Ілля декламував власні вірші. Так само презентував свої художні паростки у «Дружному Лихварі», історично-науковому гуртку.

Перша розвідка «Посланіє Т. Шевченка: Естетично-критична студія» (Зоря. — 1885. — Ч. 15-19). Про цю працю в оглядовому плані веде мову І. Франко у вступі до власної докторської дисертації «Політична поезія Шевченка, 1844-1847 рр.». Він, зокрема, зазначає, що І. Кокорудз, незалежно від М. Драгоманова, О. Андрієвського та ін., звернув увагу на конечність історичного і генетичного студіювання Шевченка... (*Франко І.* Зібр. творів: В 50 т. — К.: Наук. думка, 1980. — Т. 27. — С. 247).

Подальші дослідження Кокорудза — «Маркіян Шашкевич і народні пісні» (1887), «О міфології слов'янській» (1888), «Причинок до спору язикового» (1891), «Думки Шевченка, їх генеза і мотиви» (1892), згадана студія про життєвий шлях О. Огоновського. Як дослідник пам'яток культури, мистецтва та старовинного права на Русі, І. Кокорудз залишив наступникам цікаві праці, як: «О становищу женщин в стариннім законодательстві руськім» (1886), «О власті і її нарушенії в стариннім законодательстві руськім» (1887), «Взаємини між староруськими законодатними пам'ятниками» (1898). Ця, остання, мала значний розголос серед вчених. На неї, зокрема, відгукнулися позитивними рецензіями С.Томашівський та М. Грушевський. Так, Грушевський зазначає, що наука «руського права в Галичині зістається в дуже нужденнім стані», і з'ясовує ряд причин, які зумовили такий стан. Однією з найпосутніших називає відсутність у /Львівському університеті кафедри руського права (до речі, кафедра польського права існувала з 1880 р.). Далі ж, відзначивши культурно-історичний підхід Кокорудза до з'ясування поставленої проблеми, М. Грушевський детально переповідає основні моменти дослідження, а також кидає критичний погляд на упущення при аналізі деяких важливих джерел (ЗНТШ. — 1899. — Т. 29. — Кн. 3. — С. 7-8).

Зупиню увагу на ширшому розгляді історико-літературознавчої студії І. Кокорудза про О. Огоновського. Позитивним є те, що авторові вдалося поєднати біографічний елемент з детальним аналізом творчості Огоновського у контексті доби. Так, буквально з перших сторінок доказово розкрито внесок вченого у розвиток, утвердження руської мови, «єї самостійности, єї вартості до научною трактовання», домагання зробити у Львівському університеті кафедру, де б руська мова і література були «основними студіями». На відміну від свого попередника Я. Головацького, який орієнтувався на російську мову і науку і, врешті, пішов чужинцям служити, Огоновський, як це наголошує автор студії, всіма силами «старався скріпити ідею українсько-руську» (Згадана студія. — С. 3).

І. Кокорудз малює детальну картину конкретних справ, через які, власне, і йшло утвердження, укорінення духу українства передусім в університеті, серед молоді. Підкреслено сильну методичну лінію професора Огоновського, що проявлялося у його педагогічній та агітаційно-пропагандистській діяльності. Як зазначає Кокорудз, найборше інтерес у студентства до предметів викликав «самою річию», якою і намагався у них «любов до українсько-руської мови розігріти... Виклади говорив з пам'яти при помочи скриптів, а говорив поволи, виразно і ясно, при тім так же чистою мовою і цвитучим стилем, що приковував увагу слухачів. Щоб оминати сухости в трактованю предмету, вплітав в виклад інтересні оповідання про різні факти або приключення то з історії, то з життя письменників. Кожний виклад попереджав коротким повторенєм попереднього викладу, щоб слухачам улегшити зорієнтованє. На диво, що бодай за моїх студентських часів викладова саля бувала повною слухачів... Умів виклад свій оживити і цікавість наукову у слухачів (на його лекції сходилися студенти з інших факультетів. — *В.К.*) розбудити вказуванєм на багатство лексикальне нашої мови, то звертанєм уваги на найрізнородніші форми діялектичні, то напроваджуванєм анальогічних прояв з инчих язиків, то втягуванєм самих слухачів до розв'язування граматичних питань та спірних гадок» (Там само. — С. 4.).

Серед інших зразкових як для дидактики, так й взагалі для педагогії рис методичного стилю професора Огоновського І. Кокорудз впосібнює наступні: «дуже чемне та привітне й симпатичне поводженє з слухачами» — це найліпше проглядалося під час семінарських занять («умів лагідним способом хибу спростувати, щоб і студента поучити і не зразити єго»); уміння вести спір саме з наукової площини, наукових засад; повна приязнь до студентів, не беручи до уваги їхню партійну приналежність чи конфесійно-релігійну зорієнтованість; у подачі матеріалу з подробиць, що збуджували інтерес, посилювали ефект сприймання та засвоєння-майстерне вичленовування з теорій та гіпотез безсумнівного й правдивого; вимога на іспитах посутнього знання предмету.

Наступна грань діяльності Огоновського, якій Кокорудз приділяє значну увагу, ширше послуговуючись статистичними відомостями, — це діяльність Огоновського у «Просвіті» і, зокрема, на посту голови, на якому він пробув сімнадцять літ (з 1877 р.).

Щоб, як то мовиться, вибити грунт з-під ніг відкритих та прихованих ворогів української справи в Галичині й, зосібна, просвітньої, Кокорудз в інформаційному стилі подає факти, що собою підтверджують титанічну працю Огоновського і практично не потребують коментування. Часто-густо на зіставленні автор вибудовує

висновок. Ось короткий ряд конкретних справ на рахунку голови «Просвіти», на що звертає увагу І. Кокорудз: засновано сім нових філій «Просвіти» у Самборі, Стрию, Бродах, Золочеві, Кам'янці-Струмиловій, Перемишлі, Рогатині; зростання членів: 1877 р. — 326, 1893 — 6700; розгорнулася могутня фундаційна діяльність на «Просвіту» (С. Качала, Є. Грушкевич, С. Дубравський, І. Кизима), на стипендійний фонд імені Т. Шевченка, на інші фонди (М. Шашкевича, С. Качали, О. Огоновського); будівництво руського театру, будинку «Просвіти», закладання фундаменту під бібліотеку «Просвіти», розпочато створення архіву, музею тощо. Цісарська влада, Галицький сейм виділяли значні суми на розвиток товариства «Просвіта», сам цісар у «Народному Домі» 1880 р. узальнив, що «Просвіта» є «дуже хосенним товариством» (Там само. — С. 7).

Заявивши: «Програма цілого народного сторонництва — то моя програма», Огоновський проявив неабиякий хист організатора та публічного оратора. Кокорудз, який нерідко слухав виступи свого вчителя перед численними зборами, підкреслює, що промови професора стверджували його несхибний характер, гарячий патріотизм як політика. Він сміло порушував ті події, що безпосередньо перед тим сталися і живо заворушили умами русинів... Держав все руку на живчику житя руського народа, відчував хотьби й найменше яке занепокоєнє і зараз взивав до бачности» (цю тезу можна підкріпити прикладами: 2 лютого 1882 р. на зборах «Просвіти» гостро й аргументовано розкритикував товариство «Oświta ludowa», що мало своєю метою спольщити українське сільське населення Галичини, високо підніс самостійність українців, простолюду, завдячуючи якому збережено мову, віру, світогляд; так само на зборах «Просвіти» 1885 р. підняв голос проти златинщення української обрядової культури, полонізації народних шкіл та проти накидування руським школам польських книжок популярних замісць руських... проти вміщування польських ієрархів і духовників в руські справи церковні і обрядові... проти непрошених опікунів щодо... руських прав»; на зборах «Просвіти» 1887 р., підносячи на належний рівень національно-політичні події галичан, виступив категорично проти епігонів Руського Собору 1848 р.; врешті, коментуючи відкинення в сеймі 24 січня 1887 р. подання посла Юліана Романчука щодо заснування руської гімназії у Перемишлі, Огоновський резюмує: а «руський нарід ніколи не нагнеся під кормигу польську» (Там само. — С. 9.).

Розглядаючи громадсько-політичну діяльність О. Огоновського, І. Кокорудз робить, так би мовити, не просто чисто політологічний зріз проблеми, а намагається аналізові надати соціально-політичного, історико-культурологічного та філософсько-естетичного характеру. Народне сторонництво, народовство вченого і громадського діяча, на думку Кокорудза, грунтувалося на глибоких, фундаментальних знаннях, на переконаному патріотизмі. Це доводив п. Огоновський різногранною діяльністю: виголошуючи 1886 р. у «Народному Домі» пам'ятну промову у 25-і роковини смерті Ко6заря, засівав думку: незворотній вплив Шевченкових ідей на розвій суспільності у всій Русі-Україні; непохитну рішучість та політичну сміливість і цільність натури задемонстрував 1884 р., коли очолив депутацію, що прибула до Відня з протестом реформування єзуїтами товариств, що були під опікою Василіян. Таку ж незалежну позицію він обстояв і при зустрічі з Львівським єпископом Сильвестром Сембратовичем; засобами друкованого слова вступав у полеміку й, стоячи на правових засадах, діставав блискучі перемоги (так було і в полеміці зі «Словом» та «Пролом», які звинувачували Огоновського, ніби він підписав «донос українофільської секти» проти Івана Головацького за те, що цей яко редактор Вісника законів державних тримається «московської мови». А в «Ділі» (1885. — Ч. 61), як каже Кокорудз, не показуючи «заїлости або ненависти партійної», а з позиції найчистішої крові народовця, чітко, аргументовано розкрив суть своєї поїздки до Відня і наступних усних промов та бесід — дати «просвітню, суспільну і політичну» оцінку стану справ у Галичині.

Такий блискучий і переможний полемізм демонстрував Огоновський з Іваном Левицьким (Зоря. — 1888. — С. 179), що накинувся на нього у IV випуску Галицько-руської бібліографії XIX ст. (замітка про «Ладу» Шеховича); І. Франком (Зоря. — 1894. — С. 94), який у вступі до статті «Із старих рукописів» (Житє і Слово. — 1893. — Кн. 1. — С. 134-135) закинув, ніби Огоновський згірдно висловлювався про староруську апокрифічну літературу; русофілом І. Свистуном, що обізвав професора «прихильником анархістів» (Бесіда (літературний додаток до «Страхопуда»). — Л., 1893. — С. 260); польським шовіністом Й. Третяком, що вважав вченого «bezwzqlędnum obrońcą koliszczyzny» (Kwartalnik naukowy. — Lwów, 1890. — Rocznik IV. — S. 324); М. Драгоманівим та М. Павликом, що в «Народі» (1893. — С. 117) обізвали його неуком і шарлатаном.

Розглядаючи творчість О. Огоновського, Кокорудз робить таку градацію: а) твори поетичні; б) твори науково-граматичні в) твори науково-історичні; й критичні; г) книжки для шкіл та популярні.

Щодо поетичних візій, то, зазнає дослідник, Огоновський мав нахил до віршописань (у Бережанській гімназії складав їх по-німецьки, навіть у 7-му класі зробив спробу написати цією мовою драму; дещо публікував у таких виданнях, як «Зоря Галицька яко альбум», «Галичанин», «Сборник»). У його віршах «Крест», «Руська пісня» — «пробивається гаряча любов до свого народа» (Там само. — С. 14.).

Критик особливий наголос робить на драматичному доробку літератора — історичних драмах «Федько Острожський» (1861) та «Гальшка Острожська» (1887). Порівнюючи історичні драми Огоновського з українським драматургійним набутком (твори Костомаріва, Ільницького, Устияновича, Бораковського, Куліша, Барвінського), І. Кокорудз, з одного боку, подає наближений до змісту переказ творів, а з другого — приправляє його оціночним ферментом, зіставляє з критичними висловлюваннями Володимира Барвінського (Діло. — 1882. — С. 80), Наталя Вахнянина (Зоря. — 1882. — С. 318-319).

Із мовознавчих праць потрапили в поле зору І. Кокорудза: «O przyimkach w językach starosowienskim, ruskim i polskim» (1877), «Einige Bemerkungem über die Sprache der altpolnisehen Sophienbibel» (1880), «Studien auf dem Gebiete der ruthenische Sprache» (1880). У цих працях, особливо ж в останній, автор «виказав питоменність мови руської і показав єї *відрубність від великоруської і самостійність між прочими слов'янськими мовами*» (Цит. праця І. Кокрудза. — С. 20; курсив мій. — *В.К.*). Позитивно на цю студію Огоновського відгукнулися М. Сумцов («... изучение этого сочинения принесло бы пользу также малорусским писателям, поставив на

твердую научную почву их практическое знание языка...» //Кіевская Старина. — 1887. — С. 346), І. Франко («... се найосновніша праця на полі малоруського язикознавства» //Світ. — 1881. — С. 20).

Серед лінгвістичних праць вчених-славістів, які потрапили під око Огоновського-рецензента, І. Кокорудз називає розвідки, окремі книжкові видання Ф. Міклошича, П. Житецького, інших вчених.

Чи не найбільше уваги приділив І. Кокорудз історико-літературознавчій капітальній праці свого учителя «Історія літератури руської», яку він, до речі, розпочав публікувати ще 1886 р. окремими подачами у «Зорі» і фактично творив її до кінця життя (вийшло у світ чотири томи у шести книгах загальним обсягом три тисячі дев'ятдесят шість сторінок). Критик при цьому заявив неабияку обізнаність з предметом розгляду, розкрив чимало сторінок творчої робітні О. Огоновського. Так, серед найважливіших прикмет кількатомної історії літератури І. Кокорудз визначає, що «... всюди з неї консеквентно пробиває змаганє виказати самостійність національної мисли. Се сю самостійність виказує автор не тільки в творах нової доби, почавши від появу «Енеїди» Котляревського, але проводить єї і через цілу літературу руську аж до перших засновників, досновуючи вижний висказ ученого Шляйхера, що «russiasch und kleinrussisch sind bis ins XI jahrhundert hinauf zu erkennen» (Там само. — С. 24; переклад з німецької: руські і малоруські пізнані ще з XI ст. — *В.К.*)

І. Кокорудз відзначив деталізм та загальний фундаменталізм праці, її систематику. Загальний же висновок такий: «...Ом. Огоновський причинився до розв'язання гордійського узла напутаних відносин межи велико- і українсько-руською літературою і положив разом з словарем Желехівського і вчасти бібліографією І. Левицького сильні підвалини під будову нашого словесного і наукового храму» (Там само. — С. 26).

Додамо, що на історію літератури було немало високих оцінок знаних фахівців, як от І. Франка («Історія руської літератури» Ом. Огоновського є немов увінчаннєм всіх дотеперішніх праць детальних, а заразом є ширшим фундаментом для дальших праць... Праця проф. Огоновського на довгі літа буде невичерпним скарбом многоцінних біографічних і історико-літературних фактів і подробиць» //Зоря. — 1893. — С. 37). А ще з ріки доброзичливих оцінок випливають публікації Брікнера (Archiv für slavische Philologie. — Berlin, 1887. — В.К.), Сумцова (Кіевская Старина. — 1887. — Кн. 2. — С. 347-348), Третяка (Kwartalnik Historyczny. — 1894. — S. 109).

З інших праць акцентовано І. Кокорудзом читацьку увагу на таких: «Слово о полку Ігоревє. Поетичний пам'ятник руської письменности XII віку. Текст з перекладом і з поясненнями» (Л., 1876) та «Кобзар» Тараса Шевченка в 2 томах» (Л., 1893).

І. Кокорудз також робить важливе спостереження над естетико-критичними студіями про твори Шевченка, що як правило, друкувалися у «Правді», — відзначає, що всі вони «одної системи», отже, подано «провідну гадку тої поезії, причини, що викликали єї написання, і час, коли написано» (Там само. — С. 28).

З-поміж інших граней діяльності О. Огоновського виосібнює і критичну сторону, показує той конструктивізм, що проступав з оглядів та рецензій вченого на праці К. Устияновича, Красюченка, Я. Головацького, багатьох інших авторів.

На кінець, завершуючи огляд життєдіяльності п. Огоновського, І. Кокорудз, дещо перефразовуючи слова В. Науменка з некрологу у журналі «Кіевская Старина» (1994. — груд.), пише, що, без перебільшення, цей вчений є «одним з найбільших представників» науки і суспільного життя в Галичині» (Там само. — С. 34).

І. Кокорудз часто публікував огляди новинок літератури, оперативні рецензії на твори з різних галузей знань. У полі його зору були твори Г. Квітки-Основ'янка, Ю. Федьковича (під зарядом НТШ 1906 р. у Львові видав томик поезій на 410 с. для молоді), І. Франка, Б. Грінченка та ін.

Рецензуючи фольклорно-етнографічну студію В. Герасимовича «Народні звичаї, обряди та пісні в селі Крехові Жовківського повіту» (1894), І. Кокорудз робить історико-порівняльний аналіз праць Головацького, Кольберга, Лепкого, Франка. На цьому фоні студія в оцінці Кокорудза виглядає такою, у якій докладно передано перебіг звичаїв та обрядів, точну паспортизацію. Праця є «пильною і повною» (ЗНТШ. — 1895. — Т. 6. — Кн. 2. — С. 10-11).

Серед рецензованих і високо поцінованих спеціальних зарубіжних видань — двох випусків журналу «Archiv für slavisch Philologie» (1895. — В. 17) (ЗНТШ. — 1897. — Т. 14. — С. 36-37) та за 1897 р. (Т. 19. — 644 с.) (ЗНТШ. — 1898. — Т. 26. — Кн. 6. — С. 31-32).

Рецензент глибоко прочитує дослідження М. Сумцова «Современная малорусская этнография» (К., 1897. — 85 с., відбиток з журналу «Кіевская Старина»), і вибудовує свої оціночні судження на зіставному аналізі численних студій Житецького, Милорадовича, Ястребова, Чернявської, Комарова, Кузьмичевського, Франка, Волкова.

Постійне вивчення староукраїнських писемних пам'яток, давньої української літератури і культури дали І. Кокорудзу добрий грунт, стоячи на якому він намагався об'єктивно оцінювати кожний факт або явище. Роздумуючи над рукописним «Предисловієм» до книги П. Петрушевича, писаної 1840 р. кирилицею, І. Кокорудз робить історико-літературні екскурси, а вкінці підводить читача до таких висновків: автор правомірно називає «мову галицько-руську мовою малоруською, відрубною від російської та ляхитської», а загалом праця руського священика з Галичини «дає досить світла на повставанє нових гадок і поглядів щодо заводин живої народної мови в тих часах, в котрих інший руський священик Венедикт Левицький яко цензор три роки раніше сконфіскував «Русалку Дністрову» задля її народної мови і правописи» (ЗНТШ. — 1900. — Т. 3-4. — С. 7-8).

З більших за обсягом критичних оглядів І. Кокорудза привертають увагу дослідника праці про діяльність відділу НТШ за 1897 та 1898 рр. (ЗНТШ. — 1898. — Т. 21. — С. 3-7; 1899. — Т. 27. — С. 12-19).

Неабияку вартість має огляд за 1898 р. По суті, за такими оглядами, повними статистики, конкретних імен, дат, можна писати історію ЗНТШ і також самого товариства. З цієї публікації І. Кокорудза видно, що 2 лютого 1898 р. загальні збори НТШ обрали своїм головою Михайла Грушевського, а виділовими, їхніми заступниками, референтами стали Ілля Кокорудз, Сидір Громницький, Кость Паньківський, Дем'ян Савчак, Юліан Левицький,

Осип Роздольський, Іван Франко, Олександр Колесса, Іван Верхратський. Стає відомо, що виділ провів протягом року двадцять п'ять засідань. Основною метою НТШ було «плекати і розвивати науку і штуку в українсько-руській мові...» (ЗНТШ. — 1899. — Т. 27. — С. 12).

Цікава статистика щодо фінансування міністерством освіти діяльності: так, на 1898 р. було виділено 2 тисячі злр., на 1899 заплановано — 3 тисячі; сейм крайовий, у свою чергу, на видавничі потреби виділив 1,5 тисячі і ще 1,5 тисячі злр. — на видавничі справи археографічної комісії. Також випало і 500 злр. на історичну бібліотеку.

Важливо знати і про формування фонду пожертвувань (І. Кокорудз серед найбільших сум називає датки М. Грушевського —120 злр., С. Федака — 500, з Києва — 106.68, з Чернігова — 19.05, з Одеси — 12.70 і т.д.). Розширену статистику подає І. Кокорудз і про формування інших фондів — доцентів, стипендійного імені М. Грушевського; є точна звітність щодо витрат на видання секціями філологічною, історичною, природничою, різними комісіями, ювілейними комітетами. Окрема графа — про зв'язки НТШ з різними науковими інституціями; про розбудову матеріальної бази НТШ та ін. сфери діяльності, як от: про членство, обмін книгами, тощо.

Органічною ділянкою в життєтворчому наповненні І. Кокорудза є його зв'язок з тодішньою періодичною пресою. Найактивніше заявляв він про своє авторство у «Зорі», «Ділі», «Правді», ЗНТШ.

Цікаві спостереження щодо авторства І. Кокорудза, обширу його тематики вмістив М. Возняк під заголовком «Ілля Кокорудз про своє життя до 1897 р.» у журналі «Рідна Школа» (1938. — Ч. 13-14. — С. 219-220). Возняк мав на руках із бібліотеки І. Кокорудза кілька випусків «Діла» з публікаціями. Отже, стає відомо, що «Думки Шевченка, їх генеза і мотиви» прийшли до читачів зі шпальт цієї щоденної популярної газети (Діло. — 1892. — Ч. 149-150). Виголошена 1893 р. промова на честь Т. Шевченка у Станіславові мала добру прихильність публіки, але думки автора про переклади псалмів, що є найкращими з-під пера Шевченка, бо він їх органічно зукраїнізував, — ще краще сприймалися через публікацію (Діло. — 1893. — Ч. 51). Так само цього року в «Ділі» (Ч. 178) появилася стаття-роздум з приводу появи нового тому історії української літератури професора О. Огоновського.

Коли у «Товаристві руських женщин» велися суперечки щодо правопису, І. Кокорудз не забарився сказати своє слово з цього приводу (Слово до розваги //Діло. — 1894. — Ч. 251). Надсилаючи до редакції зі Станіславова 20 листопада 1894 р. статтю, писав у листі: «Тому що знана загоріла кліка в Станиславові загорливо підійняла борбу проти товариств руско-народних, котрі ще не впровадили у себе нової правописи і придержуються для утилітаризму старої, щоб не розлетітись, тому, що оклевечують наших найлучших людей з тої самої причини, сіють роздор і все розбивають), заслонюючись тим ніби-то поводом, прошу о поміщення в «Ділі», яко вступного артикулу, слідуючої статті, написаної в загальнім тоні, бо такі борби безперечно і деінде суть і будуть з великою шкодою для нашого народного сторонництва».

Продовження цієї теми подав І. Кокорудз у наступній подачі «Домашний роздор в Станиславові» (Діло. — 1895. — Ч. 87). Він писав: «Ми свого часу оцінили се діло (себто правопис) в статті, котра обговорювала справу народовства в правописи — без натяку на відносини іменно в Станиславові, але станиславівці зараз зрозуміли, що ми до них піяли».

Протягом наступних років І. Кокорудз теж активно дописує до «Діла» й інших видань. Ось у числі 194 за 1895 р. подає оглядову статтю під назвою «З Станиславова». З її приводу сам автор писав: «Відсилаючи до Хвальної Редакції «Діла» статтю про Клюб руський на напасти «Буковини», забув я підписатись і просити, щоб помістили як кореспонденцію або відповідно оброблену статтю. Тим часом Вп. Редактор помістили яко «надіслане». Прошу тому уважати ту статтю яко дискретну кореспонденцію».

Мав рацію М. Возняк, коли узагальнював, що «справа вечорів та звісток про них у пресі у честь Шевченка лежала особливо на серці Кокорудза»... (Цит. публікація. — С. 220), і дійсно, надсилаючи до «Діла» 19 березня 1896 р. повідомлення про загальні збори «Банку зв'язкового», він дивувався, чому досі не появився матеріал з вечора на честь Кобзаря, де було звиш шістсот осіб.

Із краєзнавчо-етнографічних популярних есеїв, нарисів варто назвати «Враження з подорожі на виставу в Парижу» (1900).

Під зарядом Руського педагогічного товариства видав у Львові 1906 р. «Спомини з Атен» (237с.) — повчальну книгу як нарис-мандрівку, у якій уміло поєднав дар оповідача й вченого, доброго знавця історії, мистецтва, літератури Італії та Греції, у подорожі по яких автор пробув 1995 р. Ця багато в чому документальна річ значно доповнює його книжку «Археольогічна поїздка по Греції атенських конгресистів в 1905 р.» (Л., 1905. — 134 с.). Згодом І. Кокорудз публікує у Львові історико-мистецтвознавчу розвідку «Старинна штука в Ватиканськім музею» (Л., 1907. — 27 с.), побудовану як на власних враженнях, так і на історико-фактологічній базі, яку автор почерпнув, в основному, із німецькомовних досліджень Й. Вількенманса, Р. Кекуле, Я. Бурхгардта, Б. Бухера, В. Гельбіда, А. Баумайстера, М. Голігнона, Г. Мерца.

Немаловажним джерелом до пізнання життєпису Іллі Кокорудза є його листування, зокрема, з М. Возняком, О. Барвінським, М. Грушевським, І. Франком. Див.: ВР ЛНБ ім. В. Стефаника, ф. 29 (Возн.), од. зб. 323, арк. 1-3; ф. 11 (Барв.), од. зб. 4790, арк. 1-3; од. зб. 1416, арк. 1-47; ЦДІАЛ України, ф. 1235, оп. 1, спр. 541, арк. 1-21; *Франко І.* Збір. творів: В 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 49. — С. 274-275. Ось, скажімо, 7 квітня 1894 р. зі Станіславова, адресуючи у «Правду» для Олександра Барвінського матеріал, у листі додавав: «Високоповажний Пане Совітнику! Посилаю се сю допись, котру прошу ласкаво помістити ще в сім випуску, доки ще мова о угоді.

Як буде місце, то прошу і мою оцінку на «Lecznictwo na Rusi» в дальших числах помістити з підписом, як і перше: І.К.» (ВР ЛНБ ім. В. Стефаника, ф. 11 (Барв.), од. зб. 4790, арк. 1). 28 червня 1895 р. повідомляв, що на адресу «Правди» для Василя Лукича переслав рецензію на книгу доктора Гринцевича «Lecznictwo na Rusi». Вважав, що та праця «цікава на поли руської етнографії, тому уважав за добре подати русинам о ній ширшу відомість» (Там само, арк. 2). Під іншою одиницею зберігання — 1416 у цьому ж фонді є 27 листів І. Кокорудза до О. Барвінського зі Львова за 1894, 1904, 1907, 1910, 1911-1916 рр. Зверну увагу на найактуальніші рядки. Ось

5 липня 1904 р. І. Кокорудз повідомляє, що, працюючи над словником, «призначеним для русинів», врахував зауваження Барвінського, зокрема, зняв ряд слів, але не наукових термінів. Чимало залишив і «польських висловів» (Арк. 1; тут йде мова про польсько-український термінологічний словник, над яким працював І. Кокорудз. — *В.К.*).

Не без інтересу дослідник зверне увагу і на лист без дати, у якому І. Кокорудз пише, що «Правда» часом дозволяє собі публікувати такі матеріали, з яких видно, як одні «витягають свої бруди на світ ширший. *Один* тому, що виділ Тов[ариства] Руск[их] Женщин не хотів сейчас на єго брутальне домаганє і захованє, як мені оповідали, ввести фонетики, *другий*... виступив проти виділу, а властиво певних осіб в виділі і ну ж найпідліше агітувати проти св[ято]николаївських вечорниць, ходячи від дому до дому, — ну ж намовляючи, щоб виписувалися з Товариства» (курсив автора. — *В.К.*; Там само, арк. 3-3 зв.).

Цікаві думки можна виудити з листів від 16 та 26 липня 1904 р. В одному повідомляє про проведення у Підлютім неподалік Перегінська вакацій (Там само, арк. 11), у другому — про активну роботу над словником, і що «руський словарець» (тобто, українська частина. — *В.К.*) відредагована (Там само, арк. 13).

Важливий шкіц до питання про історико-літературознавчі погляди І. Кокорудза маємо у листі від 19 грудня 1904 р. Там йдеться про підготовлений для ЗНТШ огляд, що від раніше запропонованого є «повніший, багатший матеріалом, через що дає спромогу учителеви розвинути перед учениками ширший виднокруг і нав'язати до інших європейських літератур». Та зауважує, що в оглядуваному дослідженні недостатньо висвітлено розвиток драми XVII-XVIII ст., вплив суспільних відносин на літературне життя і про таких діячів, як М. Максимович, А. Метлинський (Там само, арк. 15-16 зв.).

Вагомі за значенням, а широкі за порушеним спектром питань є десять листів І. Кокорудза за 1895, 1897, 1899, 1907-1909 рр. до Михайла Грушевського. Акцентую увагу на найважливіших моментах: 10 лютого 1895 р. зі Станиславова висловлює шкоду, що не зміг вчасно надіслати обіцяну студію (був зайнятий підготовкою відчиту до читальні», а також до конференції) (ЦДІАЛ України, ф. 1235, оп. 1, спр. 541); 10 жовтня 1899 р. повідомляв М. Грушевського «яко начального редактора Вістника» (ЛНВ. — *В.К.*), що подивований «простяцькою критикою мови моїх «Взаємин». Як пише, річ не стільки в критиці як у її тональності, що «так обиджує» (Там само, арк. 5).

І. Кокорудз вважає, що орган «Товариства ім. Шевченка огидив самих наукових членів того товариства, а відтак фахового довголітнього учителя українсько-руської мови, що від 15 літ бере участь в літературнім руху і має також певне право говорити про правила... вкінци таки непослідного члена народного сторонництва.

Чи то не смішно? В часі, коли инші постають на нашу мову в літературі, ми самі проти себе виступаємо, закидаючи собі незнанє... Де ж солідарність партийна? Москвофіли солідарно приступом ідуть, а ми гриземося і нівечимося» (Там само, арк. 6); 19 травня1908 р. пише, що слід обдумати «способи забезпечення удержання д-ра Франка і його родини, щоби головний Виділ оплачував (єсли матеріяльний стан Товариства позволив би) кошти лічення д-рови Франкови аж до його виздоровлення, а відтак евентуально купив його бібліотеку і ціну купна виплачував ратами на вихованє дітей, аж доки не покінчать сини університету». Далі стає зрозуміло, що М. Грушевський «вже від себе заініціювали оказию в Товаристві в сім ділі» (Там само, арк. 11-12); 24 травня того ж року повідомляв, що лист і рукопись д-ра Свєнціцького одержав». Далі ж інформував, що статтю І. Свінціцького відредагує, а на наступне засідання поставить «справу вибору дійсних членів» (Там само, арк. 13); 2 березня 1909 р. у листі радиться з М. Грушевським «о ласкаве вияснення, якої квоти д. д-ви Маковейови на переписування матеріялів до біографії Федьковича і о предложення виділови Товариства до ухвали друк[ування] тої ж біографії та й матеріалів до неї» (Там само, арк. 16).

Значні відомості до життєдіяльності Іллі Кокорудза почерпуємо з листування І. Франка. Так, наприклад, 6 квітня 1879 р. Франко зі Львова писав до Ольги Рашкевич, що збирає матеріали до задуманої для «Громади» статті «Причинок до характеристики психологічного і культурного стану нашого попівства»; серед інших достарчувачів називає професора І. Кокорудза (Франко статтю надіслав до «Громади», але вона не була опублікована. Уперше надрукована 1926 р. у збірнику «За сто літ» (№ 4) під заголовком «Культурні образки Галичини. І. Що се за інтелігенція — галицькі попи»).

У листі від 15 травня 1891 р. до Василя Лукича є цінні штрихи до загальної оцінки Франком І. Кокурудза як літературного критика і публіциста. Автор листа задоволений критичним розглядом його твору «Сурка»; бачимо, що І. Кокорудз був першим, хто відгукнувся в «Зорі» і, як зазначає Франко, «стрібував ввійти в інтенції автора і критикувати річ по собі, з того, що в ній сказано і показано, не примірюючи і не прикроюючи її ані до своїх власних улюблених тенденцій, з котрими автор не має нічого спільного (метода Цеглинського), ані до того, що той автор десь колись на зовсім іншу тему о іншій речі сказав або й не сказав (метода Кримського)...» (Франко І. Зібр. творів: В 50 т. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 49. — С. 274-175).

А з листа до Ольги Франко від 10 серпня 1891 р. маємо інформацію про те, що І. Кокорудз в числі 165 членів делегації побував у Празі на з'їзді товариства «Боян» (Там само. — С. 285).

Як бачимо, навіть дещиця з листування І. Кокорудза, яке розпоширене по різних фондах наукових бібліотек, державних архівів та приватних збірок, — то безцінний внесок до пізнання життя і творчості одного з визначних галицьких діячів кінця XIX- першої третини XX ст.